

İSLAM MEDENİYETİ
VE
İSLAM SANATLARI

FURKAN PALABIYIK

HÂCİBLİK / Mâbeyinci / Köprü görev

- ▶ “Bir kişinin bir yere girmesine engel olan kimse, kapıcı” anlamına gelir.
- ▶ Elçilerin halifeyle görüşmelerini ayarlamıştır.
- ▶ Halifelerin en mahrem **sırlarına** vâkîf olmaları hâciblere büyük bir nüfuz kazandırıyordu.
- ▶ İlk kez Emeviler döneminde kullanıldı.

DİVANLAR

- ▶ Divan, özetle **devlet memurlarının buldukları yere verilen** isimdir.
- ▶ **Divan teşkilâtı**, gerçek manasıyla **ilk** defa halife **Hız. Ömer** tarafından kullanılmıştır.
- ▶ Cizye, haraç ve ticaret malları vergileri “**fey**” adı altında toplandı
- ▶ Artan gelirleri Müslümanlara dağıtmak üzere “divan” teşkilatı kurulmuştur.
- ▶ Divan teşkilatının en önemli işlevi Fey gelirlerinin dağıtımının düzene sokulmasıdır.

Mezâlim Mahkemeleri

Mezâlimin Görevleri

- ▶ Halka karşı sert davranarak hak ve adalet yolundan sapan zalim **idareciler** hakkındaki şikâyetlerin incelenmesi.
- ▶ **Memurların** yaptıkları **haksızlıkların** giderilmesi.
- ▶ **Tam teşkilâtli bir kurum** olarak ortaya çıkışına dair **ilk adımlar Emeviler Dönemi'nde** atıldı. Emevilerden, ilk defa mezâlim olayları hakkında haftanın belli bir gününü bu işe ayıran, Halife **Abdümelik b. Mervan** (685-705) olmuştur.
- ▶ **Halife Ömer b. Abdülaziz** (717-719), amcası Abdümelik'in uygulamasını daha da ileri götürerek kendisini bu işe adadı. Emevi hanedan üyelerinin zulümle aldıkları malları sahiplerine iade etti. Sünnete uygun hareket ederek adil bir şekilde mezâlim mahkemelerinin işlerine bakmaya başladı.
- ▶ **Abbasiler** devrinde, doğrudan halifeye arzedilmek suretiyle merkezî idareye akseden şikâyet ve ihtilaflar için bir "**Divanü'l-Mezâlim**" vardı.
- ▶ **Kod Tanım:** me **ZALİM**
- ▶ **Kod:** "**ZALİM idareciler** için iyiki MEZALİM mahkemeleri var."

Berîd / Posta Teşkilatı

BERİD PTT ŞUBESİ

- ▶ İslâm tarihinde **resmî postanın** düzenlenmesi Hz. Peygamber zamanında başlamıştır. Nitekim bu devirde yazışma, tâlimat ve anlaşma metinleri özel **elçiler** vasıtasıyla gönderilmekteydi.
- ▶ Hulefâ-yi Râşidîn döneminde posta sadece **resmî** işlere münhasır kalmayarak **halkın da faydalandığı** bir teşkilât haline getirilmiştir.
- ▶ Ayrıca **Hz. Ömer** devrinde görevlilerin **konaklamaları** için **Kûfe** dolaylarında **posta evleri** inşa edilmiştir.
- ▶ **Emevîler** devrinde **sistemli bir posta teşkilâtı** kuran ilk halife **Muâviye**'dir.
- ▶ Muâviye zamanında bu teşkilâta **istihbarat** görevi de verildi.
- ▶ **Abbâsîler**'in ilk zamanlarında posta teşkilâtı yeniden düzenlendi. **Dîvânü'l-berîd** veya **Harâit** olarak adlandırılan teşkilâtın sorumlusuna da **sâhib-i berîd** veya **harâitî** denildi.
- ▶ «**BERİ** gel **POSTACI**, ev orda deel»

OSMANLI'DA BERİD: MENZİL

OSMANLI MENZİL MNG KARGO ŞUBESİ

- ▶ Osmanlı Devleti'nde daha çok **resmî haberleşmeyi** sağlayan **posta teşkilâtını** ifade eder.
- ▶ Postacıların bulunduğu yere **çaparhâne** de denmiş ve bu tabir Farsça'ya geçerek "postahane" karşılığında kullanılmıştır.
- ▶ Ortaçağ İslâm ve Türk devletlerinde **berîd**,
- ▶ Moğollar ve İlhanlılar'da **yam** adı altında görülen haberleşme teşkilâtı,
- ▶ Osmanlı Devleti'nde **menzil teşkilâtı** ile yürütülmüştür.

HİSBE - İHTİSAB / Toplum huzuru

- ▶ İslâm devletlerinde **genel ahlâkı, kamu düzenini** korumak ve **denetlemekle** görevli teşkilâttır.
- ▶ «**Genel ahlakı** korumak için bize düşen **HİSSE** nedir?»
- ▶ Birçok görevi olmakla beraber **en önemli** vazifesi **ekonomik hayatın tanzimidir.**
- ▶ «**İhtisab, ekonomik hayatı et hesAP**»
- ▶ İyiliklerin yapılmasını sağlamak ve kötülüklerin yapılmasına mani olmak (*emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker*) gayesiyle kurulan bu teşkilâtın başında bulunan ve **muhtesib, ihtisab emini, ihtisab ağası** gibi isimlerle anılan görevli, dinin hoş karşılamayıp çirkin gördüğü her türlü kötülüğü (münker) ortadan kaldırmaya çalışırdı.
- ▶ Muhtesibin vazifelerini üç grupta toplamak mümkündür:
  - Ekonomik ve sosyal hayatla ilgili olanlar,
  - Dinî hayatla ilgili olanlar, (emr b. maruf emri gereğince f. kifaye)
  - Adlî hayatla ilgili olanlar.

Ribât – Askeri Amaç – Sınırlar

- ▶ Sınırların genişlemesiyle birlikte **kervansaray olarak hizmet** vermiştir. Halk için sığınak olarak kullanılmıştır. Ribâtlar sayesinde **yol emniyeti** sağlanmıştır.
- ▶ **Hz. Ömer Dönemi**'nde sınır şehirleri birer ribât sayılmış, cihad ve ribât kelimeleri birbirinin yerine kullanılmıştır.

Sahibu'ş-Şurta / Emniyet Teşkilatı

- ▶ Ceza hukuku alanında **hüküm yetkisiyle** de donatılmışlardır. Hisbe teşkilatı ile en belirgin farkları bu sayılabilir.
- ▶ Şurta, devletin güvenliği ve kamu düzeniyle ilgili suçlarla ilgilenmiştir.

Görevleri

- ▶ Polisin yaptığı işler,
- ▶ Adlî işler (hüküm verme ve tahkikat yapma),
- ▶ Hapishanelerin idaresi
- ▶ Cezaları icrayla infaz etme ve hükümlerin icrası görevleri vardır.

Sahibu'ş-Şurta / Emniyet Teşkilatı

T.C.
İSTANBUL
EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ

POLİS
EMNİYET
GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
1945

“EMNİYET TEŞKİLATI
ŞURDA”

dikab.dhbt.kodlama
dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

İslam Medeniyet Tarihi'nde İlklerin Adamı Hz. Ömer

Divan teşkilâtı, ilk defa halife Hz. Ömer tarafından kullanılmıştır.

Beytülmal Teşkilatlı olarak Hz. Ömer Dönemi'nde oluşmuştur.

*Hz. Ömer devrinde görevlilerin **konaklamaları** için Kûfe dolaylarında **posta evleri inşa** edilmiştir. (Berid)*

***Hisbe teşkilatı** Hz. Ömer'in halifeliği döneminde tam teşkilâtli bir müessese haline gelmiştir.*

*Hz. Ömer'e ait **Semğ** arazisindeki hurmalık ise İslâm tarihinde **vakıf statüsü taşıyan ilk işlem** olarak kabul edilmektedir.*

dikab.dhbt.kodlama

dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

Kütüphaneler / Beytü'l Hikme - Bağdat

- ▶ İlk İslam filozofları yetişmiştir.
- ▶ Abbasi Halife'si Memun tarafından kurulmuştur.
- ▶ İslam dünyasının en etkili ve sistemli tercüme ve araştırma merkezlerinden biridir.

Beytü'l Hikme - Memun

*“Hikmet Evini kurmanızdan çok
MEMNUN oldum”*

dikab.dhbt.kodlama
dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

Sâmerrâ'da Hizânetü'l-Hikme

- ▶ Tercüme merkezi ve kütüphane işleviyle ön plana çıkan **Beytü'l-Hikme**, Abbasiler'in başkentinin, Bağdat'tan **Sâmerrâ'ya taşınmasından** sonra araştırma merkezi olma özelliğini kaybetmiş ancak kütüphane fonksiyonunu sürdürmüştür.
- ▶ Sâmerrâ'da **Hizânetü'l-Hikme** adıyla büyük bir kütüphane bulunmaktadır. Adı bazen Beytül hikme olarak geçmektedir. Mansur döneminde kurulmuştur.

Dârülhikme - Dârülilim / 1004 – 1171 (167 yıl hizmet) – Fatımi / Mısır-Kahire

- ▶ Fâtımîler'in propaganda amacıyla Kahire'de kurduğu kütüphaneye ve kültür merkezidir.
- ▶ **Dârülhikme'nin kurulma amacı:**
- ▶ Halife Hâkim-Biemrillâh İsmâilîliđi yayacak dâî yetiştirmek,
- ▶ Mezhebi akîde ve hukuk açısından temellendirmek,
- ▶ Abbâsîler'in Bağdat'ta kurduđu Beytülhikme ile rekabet edebilmek
- ▶ Hem bilgi hem de propaganda merkezi olarak kullanmak

GÖKYÜZÜ İLİMLERİ, KAVRAM VE ALETLERİ

- ▶ **İLM-i FELEK – FELEKİYYÂT – Astronomi**
- ▶ İslâm bilim tarihinde **astronomi** karşılığında kullanılan terimdir.
- ▶ **İLM-i AHKÂM-ı NÜCÛM**
- ▶ Yıldızların insanları ve olayları etkilediği inancına dayanan sözde ilim dalı, **astroloji**, yıldız falcılığı, münecimlik demektir.

RASATHÂNE - Gözlemevi

- ▶ Astronomi gözlemleri yapılan kuruluş, gözlemevidir.
- ▶ İlk kez İslam coğrafyasında Abbasiler döneminde kurulmuştur.
- ▶ Halife **El-Memun** Dönemi'nde ilki Bağdat yakınlarındaki **Şemmasiye**, diğeri de Şam yakınlarındaki **Kâsiyûn** rasathaneleriyle başlayan gözlem çalışmaları, astronomik gözlemciliğin **ilk kez kurumsallaştığını** göstermektedir.

NİZÂMIYE MEDRESESİ

- ▶ Nizâmülmülk tarafından başta Bağdat olmak üzere Büyük Selçuklu hâkimiyetindeki çeşitli şehirlerde kurulan medreselerdir.

Karar Sebebi:

- ▶ Nizâmülmülk, Şîf Fâtımîler'in Sünnî Abbâsîler'i ve Selçuklular'ı yıpratmak amacıyla siyasî ve askerî faaliyetlerin yanı sıra ilmî açıdan da yoğun bir propagandaya giriştikleri dönemde
- ▶ ***Ehl-i sünnet akâidesini güçlendirmek*** ve
- ▶ Devletin ihtiyaç duyduğu ***görevlileri yetiştirmek için*** ülkenin her tarafında medreseler açmaya karar verdi.

Nerelerde Kuruldu:

- ▶ Sultan Alparslan'dan izin alan Nizâmülmülk onun ve Sultan Melikşah zamanında Irâk-ı Arab, Irâk-ı Acem, Horasan, Mâverâünnehir, Suriye ve Anadolu'nun **çeşitli şehirlerinde** medreseler kurdu.
- ▶ Bunların bir kısmı onun ölümünden sonra açılmakla birlikte ***Bağdat Nizâmiye Medresesi*** örnek alındığı için hepsi bu adla anılmıştır.
- ▶ **Bağdat Nizâmiye Medresesi.** Nizâmiye medreseleri içinde en meşhuru ve en muhteşemidir. Diğerleri; Nîşâbur Nizâmiye Medresesi, İsfahan Nizâmiye Medresesi, Belh Nizâmiye Medresesi, Musul Nizâmiye Medresesi, Basra Nizâmiye Medresesi, Herat Nizâmiye Medresesi, Merv Nizâmiye Medresesi'dir.

Usturlap – Kible yönü – Saat – Yıldız konumu

- ▶ Tablolar (zâyîçeler) çıkarmak gibi teorik ve pratik birçok amaçla kullanılan astronomi aletini ifade eder.

Görevleri;

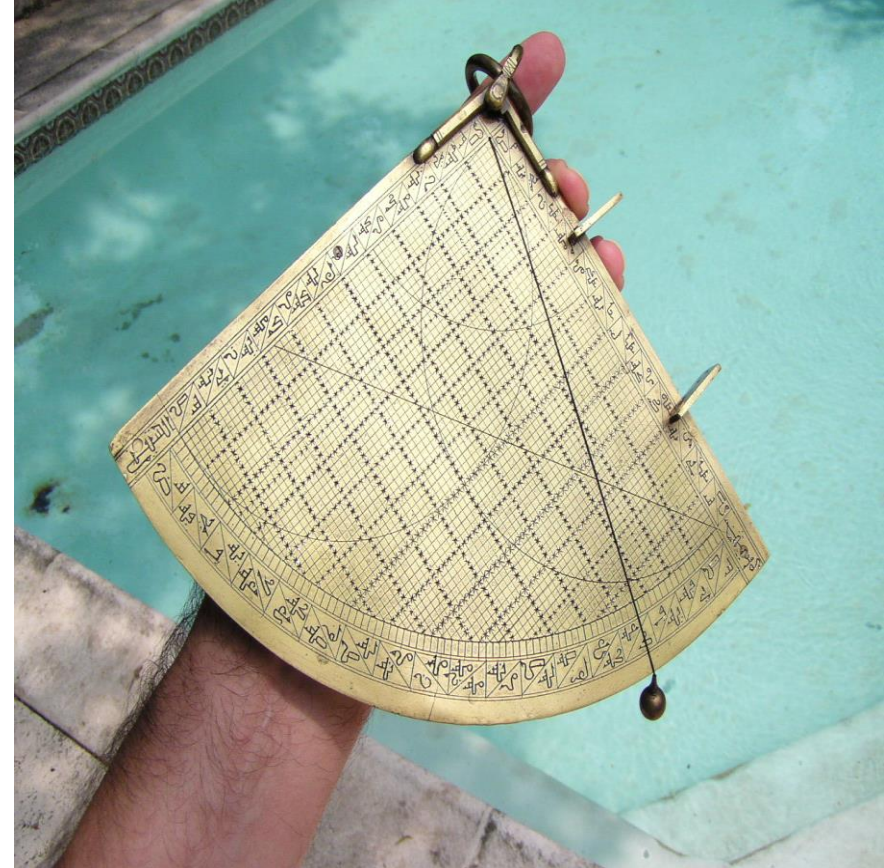
- ▶ Astronomi **problemlerini çözmek**,
- ▶ Gök cisimlerinin veya herhangi bir **yükseltisini ölçmek**,
- ▶ Gündüz ve gece **saatlerini belirlemek**,
- ▶ Şehirlerin enlem ve boylamlarına göre **kible yönünü** tesbit etmek,
- ▶ Temel işlevi **yıldızların konumunu** belirlemek olan çok amaçlı astronomi aletidir.

«USLU DUR, KIBLEYİ BULAYIM»

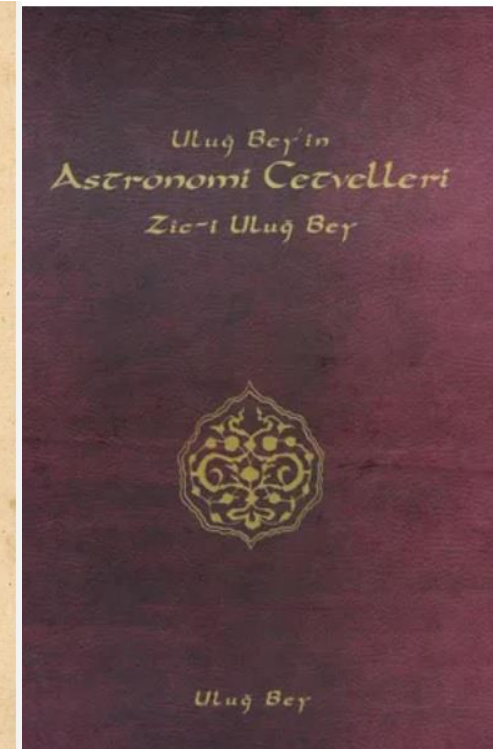
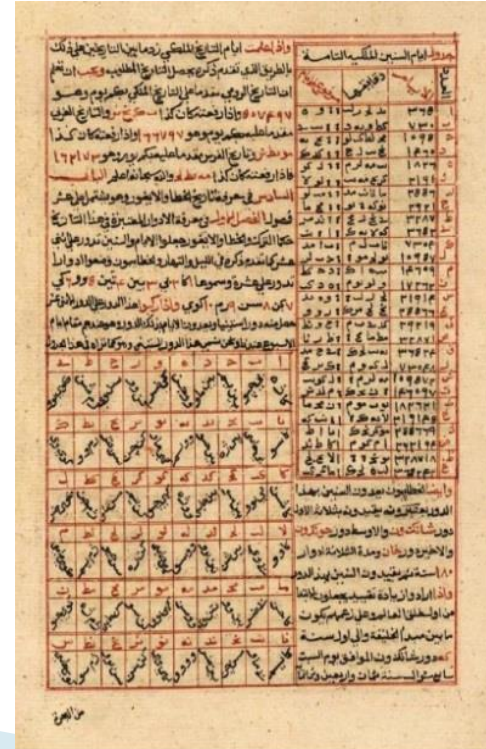
RUBU' TAHTASI / SİNÜS KADRANI

- ▶ İslâm astronomları tarafından geliştirilmiş ve asırlarca kullanılmış bir araçtır.
- ▶ **Osmanlılar** tarafından geliştirilmiş ve genellikle usturlabın yerine kullanılmıştır.
- ▶ **Usturlaptan esinlenerek** yapılmış **1600'lü** yıllardan itibaren onun yerini almıştır.

ZÎC – Cetvel / Tablo

- ▶ Astronomi cetvellerine verilen addır.
- ▶ Gözlemlerindeki gözlem sonuçlarının **tablolar** halinde gösterildiği kataloglara zîc deniliyordu.
- ▶ Zîciler bu tabloların **yanı sıra** dönemlerindeki trigonometriye, küresel astronomiye, takvim çeşitlerine, takvim yapımına, izdüşüm yöntemlerine, **gözlem aletlerinin yapımı ve kullanımına**, **astrolojiye** ve **ibadet vakitlerinin belirlenmesine** ilişkin bilgileri de kapsamaktaydı.
- ▶ İslâm rasathânelerindeki gözlemlerin kaydedildiği **ilk zîciler Hint-İran astronomi geleneğiyle** yazılmıştır.
- ▶ «Şu **TABLULARI ÇİZ**»

NAKÎBÜLEŞRAF - Nikābet

- ▶ Seyyid ve şeriflerle ilgili işlere bakan yetkilidir.
- ▶ Bu müesseseye **nikābet** denmektedir.
- ▶ Osmanlılar'da Yıldırım Bayezid zamanında bu makama ilk olarak Bursa'da **Seyyid Muhammed Nattâ' Hüseyinî**'nin getirildiği bilinmektedir.

Nakiblerin görevleri

- ▶ Hz. Peygamber'in soyuna mensup kişilerin kayıtlarını tutmak,
- ▶ Evliliklerinde denklik kuralına uymalarını sağlamak,
- ▶ Haklarını korumak ve onların başkalarının haklarına riayet etmesini sağlamak,
- ▶ fey ve ganimetlerden kendilerine düşen payları dağıtmak ve suç işleyenlerin cezalarını belirlemektir.

İSLAM SANATLARI

Abbâsî Devri Mimarisi

- ▶ İslâm sanatı Türk sanatı ile **bütünleşmeye** başlamıştır.
- ▶ Abbâsî mimarisinin getirdiği yenilikler arasında **şehircilik anlayışı** vardır.

- ▶ Abbâsî devrinin en büyük saraylarından biri olan **Cevsaku'l-Hakânî**, Sâmer râ'da **Halife Mu'tasım** tarafından Türk beyi Artuk Ebü'l-Feth b. Hâkân için yaptırılmış fakat çok beğendiği için kendisi kullanmıştır.

- ▶ Yunan asıllı annesinin onun için bir türbe inşa ettirdiği, böylece mezarı bilinen ilk Abbâsî halifesinin **Müntasır-Billâh** olduğu ve daha sonra Mu'tez ile Mühtedî'nin de aynı yere gömüldükleri öğrenilmektedir.

*Bilinen ilk türbedir.
Müstansır(Anası yaptırdı), Mu'tez ile Mühtedî buradadır.*

dikab.dhbt.kodlama
dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

MUSTANSİRİYYE MEDRESESİ

- **Dört mezhep fıkhı** yanında Kur'an, hadis ve tıp alanlarında da yüksek öğretim vermesiyle **üniversite özelliği gösteren ilk müessese** olarak kabul edilmektedir.
- Dört Sünnî mezhebin her biri için bölümler yer alır.
- Halife **Müstansır-Billâh**'ın kütüphaneye 160 deve ile taşınan 80.000 cilt kitap bağışladığı rivayet edilmektedir.

Kurtuba Camii

- Endülüs'te 786'da **I. Abdurrahman**'ın başlattığı **Kurtuba Camii**, 990 yılına kadar üç kez genişletilmiştir. (204 yıl)
- **Batı İslâm sanatının** en önemli ürünlerindedir.
- Sivil mimaride de o **coğrafyayı etkileyen en önemli** yapıdır.
- Kuzey Afrika, İspanya, Mısır, Avrupa ve Akdeniz mimarisini de **etkilemiştir**.
- Bu ulu cami bugün Cordoba Katedrali'dir.
- (Piskoposluk makamı bulunan büyük kilise)

<https://www.youtube.com/watch?v=fmCbZ38sUnE>

TÜRK - İSLÂM MİMARİSİ

Karahanlılar Devri Mimarisi

- ▶ **Asya**'da Türk-İslâm mimarisinin **ilk** eserleri Karahanlılar devrinde ortaya çıkar.
- ▶ Karahanlı camiilerinde “*enine gelişmiş, mihrap önünde kubbeli cami*” planıyla **merkezi planlı cami** formunun **ilk** örnekleri görülür.
- ▶ Karahanlı mimarisinde merkezî planlı cami denemesi örneği **Hazar Camii**'dir.
- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=HuITeRJUhR0>
- ▶ Karahanlılar, camileriyle ve türbeleriyle ileriki gelişmeleri etkileyecek olan **ilk adımları atarken**, *kervansaray mimarisinde gerçekleştirdikleri avlu-eyvan ve kubbe kompozisyonlarıyla da öncülük* etmişlerdir.

Büyük Selçuklular Devri

Zevvâre Cuma Camii

- ▶ Selçuklu mimarisinin İran'da en önemli camilerinden biridir.
- ▶ **Bütün** mimari yenilikleri ve araştırmaları **tek bir yapı içinde** toplamıştır.
- ▶ Büyük Selçuklu mimarisinde önceki araştırmaları birleştiren ve ileriki gelişmelere örnek olan camidir.

Kod Tanım: ZEVV are – ZEVK

Kod: “**BÜTÜN** mimari **ZEVK**leri *tek yapı içinde* toplayıp **CUMA** kılıcaz.”

Şâh-ı Zinde / TİM urlu

Timurlu mimarisinin bütün ihtişamını yansıtan yapılar topluluğudur.

Kod: “ZİNDE olan
TİM, tüm ihtişamını
gösterdi.”

dikab.dhbt.kodlama
dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

Mısır'da Türk Memlûkleri Mimarisi

- ▶ Türk Memlûkleri orijinal bir üslûp geliştirmişlerdir. **Külliyeler** bu devir mimarisinin önemli eserlerindedir.
- ▶ Nâsır Muhammed'in **Nâsırıyye Medresesi** Mısır'da ilk defa ele alınmış dört eyvanlı ve **dört mezhep için kurulu** bir medresedir.
- ▶ **Kod Tanım: NASIR** iyye
- ▶ **Kod: "4 mezhep için medrese kurarken, ayaklarımız NASIR tuttu."**

- İlk orijinal eserler **Baybars** devrindedir. Bu devrin **tek bağımsız camisi Kahire'de Baybars Camii'dir.**

Sultan Kalavun Medresesi / Külliyesi

- ▶ Bütün bir mahalleyi içine alır.
- ▶ Mısır'da İslâm sanatının ortaya koyduğu en önemli yapılardan biri olup 683'te (1284-85) **Memlük Sultanı el-Melikü'l-Mansûr Kalavun** tarafından inşa ettirilmiştir ve cami, medrese, türbe, hastahaneden (**bîmâristan**) meydana gelmektedir.

Tonoz

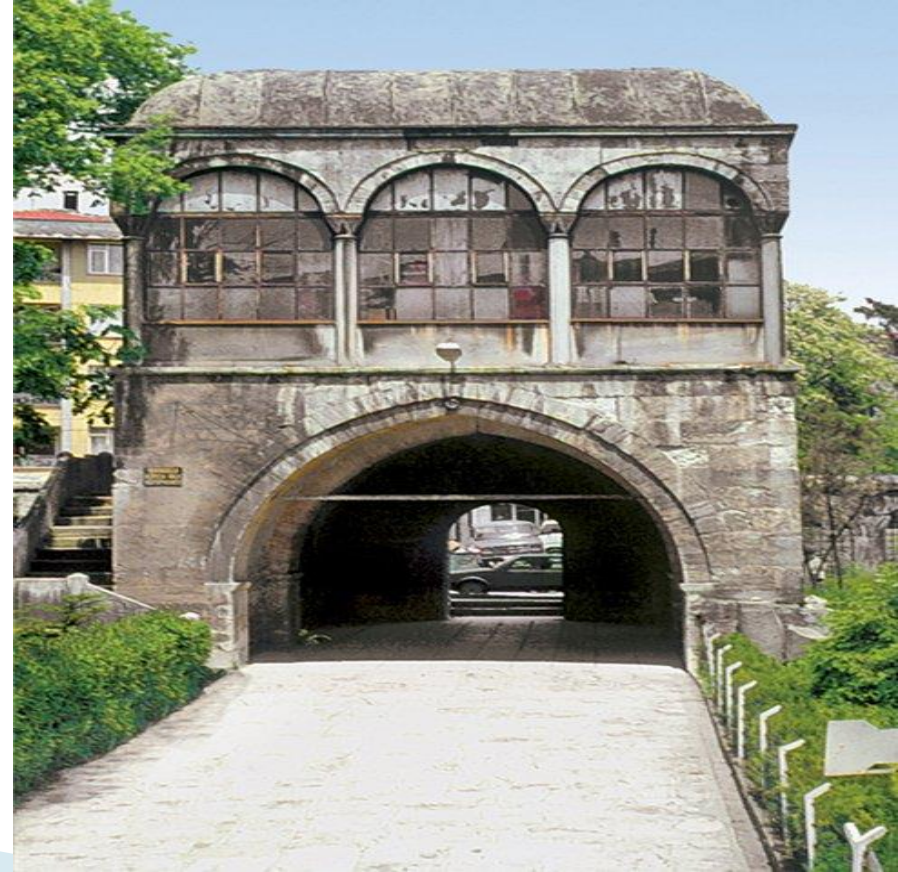
Geleneksel mimaride sıkça kullanılan **yarım silindir** formundadır.

Kubbe, yuvarlak yapı denilebilir.

Çoğunlukla dikdörtgen planlı mekânları örten üst yapı unsurudur.

Tanım: TONO – z – TONU

Kod: “Bu yapının *yarım silindir* TONOU var mı?”

XVII. yüzyılda yapılan külliyelerin ilki **Sultan Ahmed Külliyesi**'dir (1617). Mimarı **Sedefkâr Mehmed Ağa**'dır.

“Sultan **Ahmet** ve **MEHMET** Külliyesi”

Bedesten, Arasta ve Çarşılar

- ▶ *Bedestenler*, kıymetli malların(**antika, mücevher, silah**) saklandığı ve satıldığı, aynı zamanda **banka kasası görevi** gören yapılardır. Her il de bir adet, İstanbul'da iki adet vardır. (Fatih)

- ▶ Arasta ve çarşılar bu bedestenlere bağlı veya ayrı şekilde yapılmışlardır.
- ▶ **Aynı cins malları satan dükkanların bulunduğu arşılardır.** oęunlukla üstü çatı veya **tonoz** ile örtölü, dükkanların karşılıklı sıralandığı ve ortada koridor oluşturduğu çarşıya verilen addır. Önemli örneklerden biri **Sultan Ahmed Cami'nin arastasıdır.**
- ▶ **Mısır arşısı** da Yeni Camii Külliyesinin arastasıdır.
- ▶ Arasta Türkçe'de arşı olarak adlandırılmıştır.

Han ve Kervansaraylar

- ▶ **Hanlar** daha çok şehirlerdeki ticaret ve konaklama merkezlerini, **kervansaraylar** ise şehir ve kasabalar arasında **yollar üzerinde** olan konaklama yapılarını ifade eder. Ribatlar, sınırların genişlemesiyle birlikte **kervansaray** olarak **hizmet** vermiştir.

1. Bursa ve Edirne Dönemi (1299-1447)

- ▶ Osmanlı mimarisinin **temelleri** atılmıştır.
- ▶ Cami tipolojisinde klasik çağa damgasını vuran tip bu dönemde ortaya çıkmıştır.
- ▶ Bu dönemde yapılmış olan ve Edirne'de klasik çağın habercisi sayılan eser **Üç Şerefeli Cami**'dir. Bu eserle klasik çağa girilmiştir.
- ▶ **Ulu Camii tipi** en çok bu dönemde görülür.

2. Klasik Dönem (1447-1700)

- ▶ Üç Şerefeli Cami'nin bir dönüm noktası olarak ortaya çıkışıyla İstanbul mimarisi başlamış ve klasik döneme girilmiştir.

Sinan Öncesi Klasik Dönem (1447-1538)

- ▶ Çok büyük programlı külliyeler bu dönemde yapılmıştır.

SİNAN DÖNEMİ

- ▶ En büyük eserler bu dönemde yapılmıştır.
- ▶ Mimar Sinan ilk büyük külliyesini **Şehzade Camii(çiraklık)** ile gerçekleştirir. **Süleymaniye(kalfalık)** ile Edirne'deki **Selimiye (ustalık)** de Sinan'a aittir.

SİNAN SONRASI

- ▶ **Sultan Ahmet Camii ve Külliyesi:** Sedefkâr Mehmed Ağa'nın Sultan I. Ahmed için yaptığı büyük külliye (1617) döneme damgasını vurur. Bu dönemin son görkemli yapısıdır.
- ▶ İlk defa **altı minare** kullanılmış, Çini işçiliği ile ünlüdür. Batıda "**Mavii Camii**" olarak tanınır. *Sinan üslubunun* özelliklerini taşır.

- ▶ Arap yazısı **Fenike** alfabesine dayanan **Nebati** yazısından doğmuştur. Nebati yazısına dayanan Arap alfabesinin 28 harfi vardır. **İslam'dan önce** Nabat yazısının iki çeşidi vardı: **Cezm ve Meşk**
- ▶ **Kod: "CAHİL CEZM-i, bırak bu aşk MEŞK işlerini."**
- ▶ İslâmiyet'ten önce Araplar arasında **cez**m(geometrik) ile birlikte **meşk** hattı da kullanılırdı. **Meşk ticarî işlerde, mektuplarda veya süratle yazılması gereken günlük işlerde** kullanılırdı.
- ▶ İslâm'ın doğuşunda meşk ve cezm adıyla iki ayrı formda yazı bilinmekteydi.
- ▶ **İlk vahiyler** biçimsel ve daha kurallı olması bakımından geometrik **cez**m hattıyla yazılmıştır.
- ▶ **Cez**m hattından **Hz. Ali** döneminde **Kufi** yazısı gelişmiştir.

FURKAN PALAB

Kûfî ve Çeşitleri

- ▶ Kûfî, İslâm'ın doğuşundan itibaren **X.** yüzyıla kadar **mushaf** yazımında kullanılmıştır.
- ▶ Mimari eserlerin kitâbe ve tezyinatında kullanılan **celî** şekline de Kufi adı verilir.
- ▶ İslamiyetin **ilk** yıllarında **çok rağbet** görmüştür.
- ▶ Kufi yazı düz çizgiler ve köşelerden oluşan **geometrik** bir yazı türüdür.
- ▶ Kufe şehrinde belirdiği için «**Kufi**» diye anılmaktadır.
- ▶ Türkler bu yazıya fazla rağbet etmemişlerdir.
- ▶ Daha çok Selçuk abidelerinde ve ilk Osmanlı paralarında rastlanılmaktadır.

Emeviler Döneminde Bazı Hattatlar

Malik b. Dinar
(Kod: Mushafı, DİNAR verirseniz yazarım.)

Ücretle çalışan ve Mushaf yazan hattattır.

Kutbe b. Mu-harrir
(İlk büyük yazı ıslahatçısıdır)

Dört çeşit yazı ortaya çıkarmıştır. Tümar yapraklarına yazılacak yazının kalem ağzının genişliğini tespit etmiştir.

Halid b. Ebü'l Heyyac

İlk Celi yazı hattatıdır.
M. Nebevi'nin kible duvarına ilk abidevi yazı yazan hattattır.
Hüsni hatla yazdığı mushafla öne çıkmıştır.

Ebü'l-Esved ed-Düelî
(Alfabe ve imla konusunda ilk ciddi çalışmayı yapmıştır)

Kur'an harfleri üzerine **noktalamayı** yapmıştır. Fet-ha yerine harf üzerine bir nokta gibi.

Nasr b. Âsım el-Leysî ve Yahyâ b. Ya'mer

Harflerin kimliğini belirleyen kalem ağzının oluşturduğu **eğik çizgi şeklinde noktalar** konuldu.

Halîl b. Ahmed
(Bugünkü hare-kelemeyi yaptı)

Bunun yanında ilk defa şedde, revm ve işma-mı işaretleyen kişidir.

▶ İbn Mukle

- ▶ Hatlar arasında karakter ve özellikleri **birbirine yakın** olanları birleştirerek sınıflandırmış ve sayılarını azaltmıştır.
- ▶ Mensûb hatların (**aklâm-ı sitte**) belirmesinde **ilk önemli reformları** yapmıştır.

▶ İbnü'l-Bevvâb / 2 / 3 / Chester Bab

- ▶ Mukle'nin üslûbunu güzelleştirmiştir.
- ▶ **2.** büyük üstattır.
- ▶ Kalemlerin sayısını sekize indirmiştir.
- ▶ Aklâm-ı sittenin **teşekkülünde** büyük bir **inkılâbı** başarmıştır.
- ▶ Yazı üslûbu İslâm dünyasında **üç asra** yakın hâkim olmuştur.
- ▶ Bilinen günümüze ulaşmış eserleri arasında **reyhânî hatla** yazdığı Kur'ân-ı Kerîm Dublin **Chester Beatty** Kütüphanesi'nde korunmaktadır.

Yâkût el-Müsta'simî

- ▶ İbnü'l-Bevvâb'dan sonra aklâm-ı sitte yazılarını belirleyerek, kurallarını **en gelişmiş** şekliyle ortaya koyan sanatkârdır.
- ▶ İbn Mukle, İbnü'l Bevvâb ve diğer üstatların yazılarının en güzel harflerini seçerek kendi sanat gücünü de ortaya koymak suretiyle yeni **bir ekolün sahibi** olmuştur.
- ▶ Yâkût, altı çeşit yazının (**el-hattü'l-mensûb, aklâm-ı sitte**) kesin klasik nisbet ve ölçülerini ortaya koymuştur.
- ▶ Yâkût, "**kıbletü'l-küttâb**" (hattatların kıblesi) lakabı ile ünü yayılmıştır.
- ▶ Yâkût, yeni bir devri başlatmış, tesirleri iki asra yakın devam etmiştir.

Sülüs-Nesih

- ▶ Sülüs, **en eski yazı** çeşididir. **Bütün yazı neveleri ve kurallar** ondan çıkmıştır.
- ▶ Hat öğrenimine sülüs yazı ile başlamak gelenek haline gelmiştir.
- ▶ Sülüs, yazının esasıdır; bu yüzden **Ümmü'l-hutut(yazıların anası)** diye anılır.
- ▶ **XVI. yüzyıldan sonra da kitap ve mushaf yazmak için en çok nesih kullanılmış, reyhânî tamamen terkedilmiştir.**
- ▶ **Kur'an-ı Kerimler bilhassa Türklerde Nesih hat ile yazılmıştır.**

SÜLÜS - EN ESKİ YAZI

“EN ESKİ SÜLÜK-ler hattatçının yanında.”

dikab.dhbt.kodlama
dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

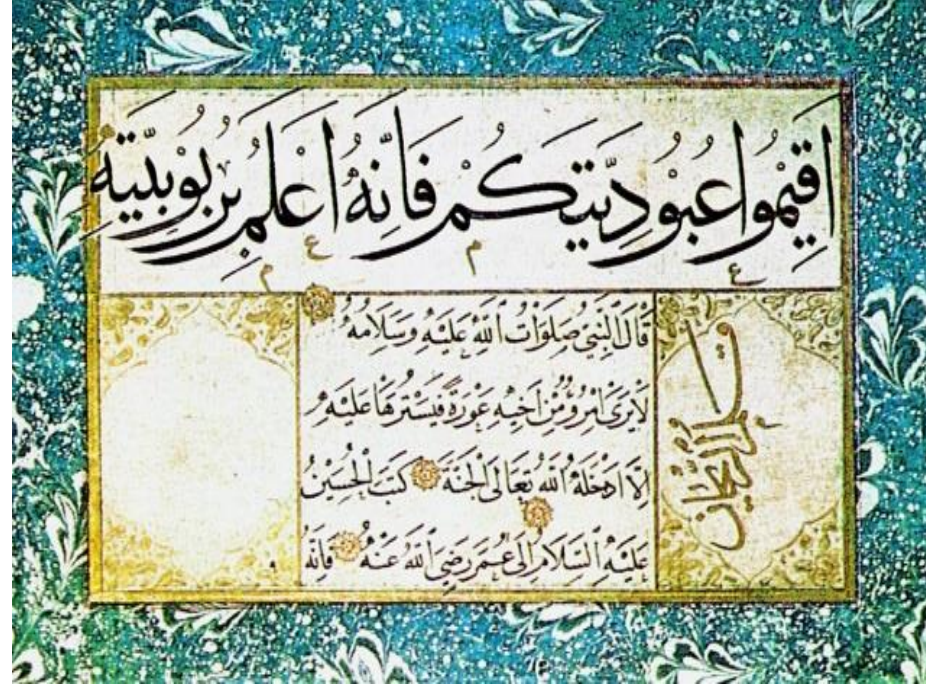

Hafız Osman'ın Sülüs-Nesih Hatla Yazdığı Kıtalar

Muhakkak-Reyhânî

- ▶ En büyük yazı çeşididir.
  - ▶ Büyük boy Kur'ân-ı Kerîm ve diğer kitaplarda, mimari eserlerin kitâbelerinde kullanılmış bir yazıdır.
  - ▶ XVI. yüzyıla kadar çok kullanılmış, sonra yerini Sülûs'e bırakmıştır.
- “**MUHAKKAK** ki, altı yazıdan en büyük olanı bu.”

- ▶ Reyhani, onun bir küçüğüdür.
- ▶ İnce ve küçük yazılan bir hattır.
- ▶ Ancak nesih yazıya nisbetle
- ▶ bazı harfleri geniş ve büyüktür.

Şeyh Hamdullah'ın Muhakkak – Reyhani Kitası

Tevkī'-Rikā'

- ▶ Tevkī', hat sanatında **sultanlara ait bütün belgelerin** yazıldığı yazı çeşididir.
- ▶ Divani yazı gelene kadar padişaha ait belgelerde kullanılmıştır.
- ▶ Sülüse nisbetle tevkī'de harfler daha **yuvarlaktır**.
- ▶ Rikā', **küçük kâğıt ve parşömen parçaları** üzerine **süratle** yazılan yazının adı olmuştur.
- ▶ Osmanlılar'da bu rikā' yazısına hatt-ı icâze adı verilmiştir.
- ▶ Rika **en küçük yazı** çeşididir.

- ▶ **Küçük Riki**
- ▶ **RİK üçük**

Şeyh Hamdullah'ın Tevki – Rika Kitası

Aklâm-ı Sitte Dışında Gelişen Yazılar

Ta'lik / İlmiye Sınıfının Resmi Yazısı / İnan

- ▶ İnan hat sanatında ortaya çıkmıştır.
- ▶ Sülüs ve nesihden sonra İslâm dünyasında en çok kullanılan bir yazıdır.
- ▶ Bu yazının doğru adı **nesta'lik**dir.
- ▶ İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Meşihat Dairesi ve **ilmiye sınıfının resmî yazısı** olmuş; muhasebat, vesikalar, kayıtlar, edebî eserler ve bilhassa divanlar, şiirler ta'lik ve incesiyle yazılmıştır.
- ▶ **Yesârîzâde Mustafa İzzet** (ö. 1849), Osmanlı nesta'lik ekolünün kurucusu olmuştur. (NESCAFE İSTEYEN VAR MI? YEEEEEEES)

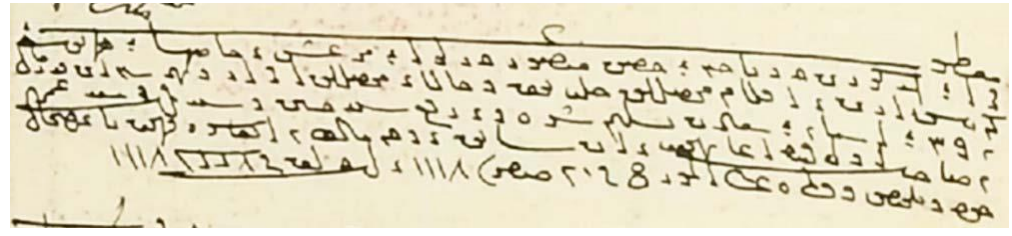
Divanî Yazı / İdari Teşkilatın Resmi Yazısında / İnan

- ▶ Padişah fermanları, menşurları, şikâyet, mühimme ve ahkâm defterleri, devletin resmî kararları Dîvân-ı Hümâyun'da bu hat çeşidiyle yazılmıştır.
- ▶ İnan kökenli olmakla birlikte **Osmanlılar tarafından geliştirilmiştir**.

Rik'a

- ▶ Aklâm-ı sitte dışında Osmanlılar'da süratli ve kolay yazma ihtiyacından doğan rik'a, XIX. yüzyılın başlarında Bâbiâli kalemlerinde geliştirilmiş divanî karakterinde bir yazı çeşidi olup daha çok **günlük hayatta, mektuplarda, resmî yazılarda** kullanılmıştır.

SIYAKAT

- ▶ Osmanlı sarayında doğmuş, devletin sadece **mali kayıtlarında ve emlak defterlerinde** kullanılmıştır.
- ▶ Okunabilmesi tecrübe ve beceri isteyen bir **şifre yazısıdır**.
- ▶ Günümüzde artık kullanılmamaktadır.

Kıta

Kıta, bir kâğıdın bir yüzüne yazılmış **güzel yazı parçaları** için kullanılan bir hat terimidir.

Hat sanatında belirli ölçülerdeki dikdörtgen kâğıtlara sülüs-nesih, muhakkak-reyhânî, nesta'lik, tevkî', rikâ' hatlarıyla yazılmış yazılar bu adla anılır.

- ▶ Seyyid Abdullah'ın sülüs-nesih **koltuklu kıtası**
- ▶ Koltuk tezhibinin en çok kullanıldığı yer kıtalardır.

Murakka

Murakka'lar bir yazı çeşidi değil, güzel yazı örneklerinin bir araya getirilmesiyle hazırlanan **albümdür**.

«**ALBÜMÜ** getir **MURO**»

Âhar

Hat, tezhip ve minyatür sanatlarında kullanılan kâğıt üzerine sürülen koruyucu tabakadır.

“Kâğıt üzerine sürülen koruyucu tabaka **AHİR** gibi kokuyor.”

Hat Olmayıp, Yazının Karakteri Veya Sıfatı Mahiyetinde Olanlar

- a.** Gubârî,
- b.** Celî,
- c.** Müselsel,
- d.** Müsennâ

Gubârî: Bir yazı karakteri olarak “**ince toz**” mânasına gelir.

“Çıplak gözle okunmaz bu, *mikroskop* getirin **BARİ.**”

Müsel: birbiri ardınca, zincirleme devam eden yazıdır.

“*Birbiri ardınca* neden iki defa **SEL SEL** yazdın?”

Müsennâ:

Simetrik veya **aynalı** yazıdır.

Çift ve **karşılıklı** şekilde yazılmıştır.

Yazının **normal ve ters** yazılmış şekliyle yapılmış kompozisyonlardır. Daha çok sülüs yazıda uygulanmıştır.

Müsenna Yazı

*müse NN a yazı – Aynalı
ve karşılıklı yazı ;)*

Celî Yazı:

Her yazının tabii büyüklüğünden **daha iri** yazılanına verilen sıfattır.

Çırçırılı Ali Efendi'nin Celi Sülüs Levhası

İstif:

Hat sanatında harf ve kelimelerin **üst üste** getirilerek âhenkli ve göze hoş gelecek bir şekilde yerleştirilmesidir.

Ketebe:

Hattat adayı, imza atabildikten sonra hocası icazet veriyorsa hattat kabul edilirdi.

Tezhib sanatında da bu ketebe sayfasına, **Hâtime Tezhibi denir.**

Osmanlı Hat Ekolü ve Kurucusu Şeyh Hamdullah / Şeyh Ekolü (ö. 1520)

- ▶ Osmanlı hat ekolünün günümüze kadar bütün İslâm dünyasında hükmünü sürdürecektir olan esasları **Şeyh Hamdullah** tarafından belirlenmiştir.
- ▶ Şeyh Hamdullah'a “*Şeyh, ibnü’ş-şeyh, kıbletülküttâb, kutbülküttâb, şeyhür-râmiyân*” gibi lakaplar verilmiştir.
- ▶ Kendisinden önce hâkim olan hat üslûbunun temsilcisi **Yâkût el-Müsta’sımî**’dir. Şeyh Hamdullah’ın açtığı bu çağırıyla bir buçuk asır etkisini sürdüren Yâkût yazı tarzı İran dışında sona ermiş ve hat sanatı yeni bir sürece girmiştir.
- ▶ Yazıya akıcılık, kıvraklık, sevimlilik ve canlılık kazandırılmıştır.

Hâfız Osman Ekolü

- ▶ Şeyh Hamdullah’ın yazıları üzerinde yaptığı estetik değerlendirmeye yeni bir üslûp ortaya koymuştur.
- ▶ Hilye-i şerif düzenleyen **ilk hattattır**.

Mustafa Râkım Celî Ekolü ve Üstatları

- ▶ Hâfız Osman’ın sülüs tavrını celî sülüse uygulayarak yeni bir üslûp geliştirmiştir.

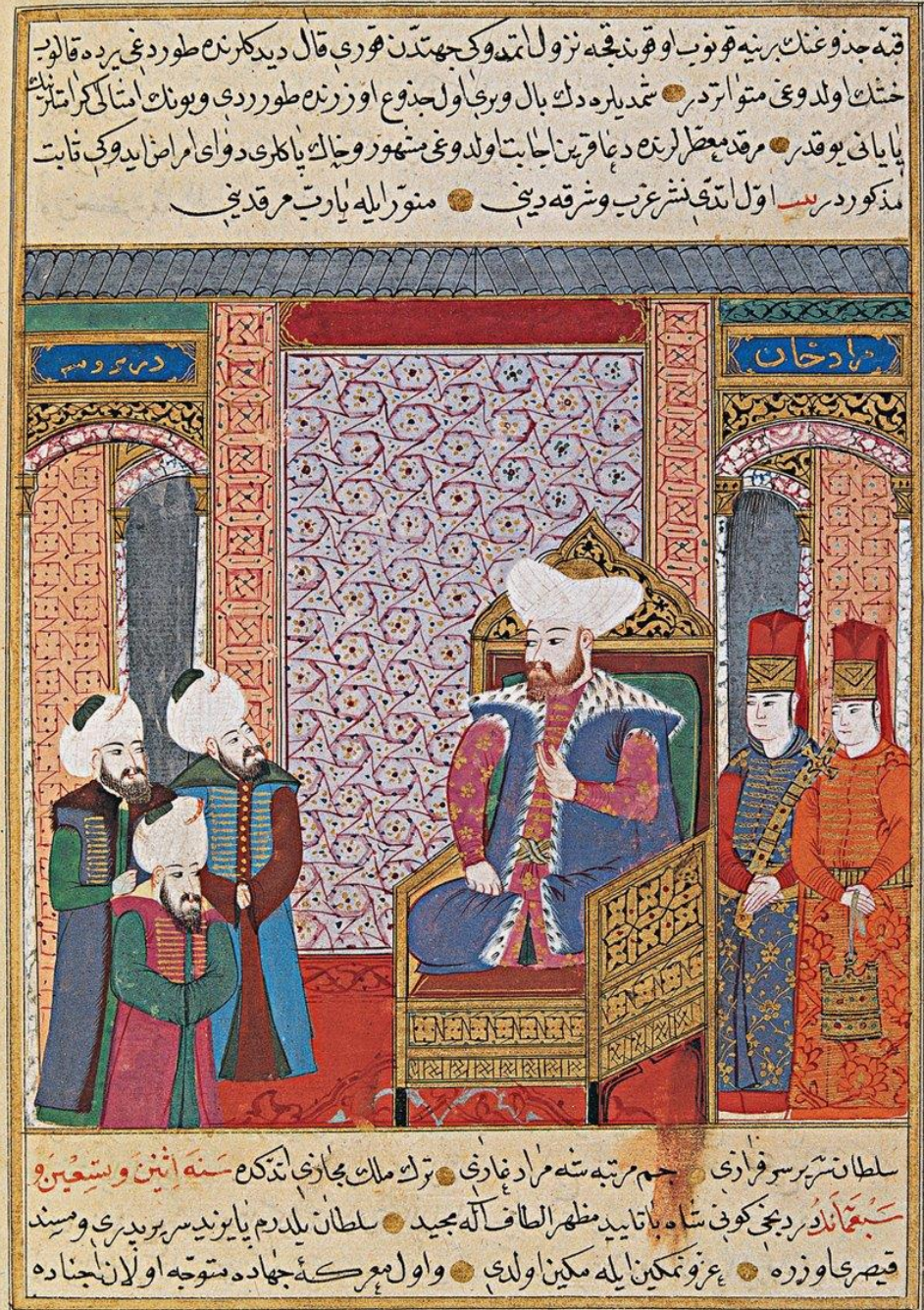
Ahmed Şemseddin Karahisârî Ekolü / Kara Güneş

- ▶ “Şemsü’l-hat” (hattın güneşi) ve **Yâkūtı Rûm** diye tanınır.
- ▶ Ahmed Şemseddin Karahisârî, Yâkût’un aklâm-ı sitte tarzını yeni bir yorumla canlandırmıştır.

Medresetü’l-hattâtîn

- ▶ XX. yüzyılda hat sanatının geleceğini de etkileyecek olan **çöküş** işaretlerini gören bir kısım **aydınların girişimi**, Şeyhülislâm Hayri Efendi’nin emriyle hat ve onun etrafında oluşan cilt, tezhip, ebru ve minyatür gibi geleneksel sanatların eğitim ve öğretiminin yapılması amacı ile 7 Mayıs 1915’te **Medresetü’l-hattâtîn** adıyla bir mektep kurulmuştur.

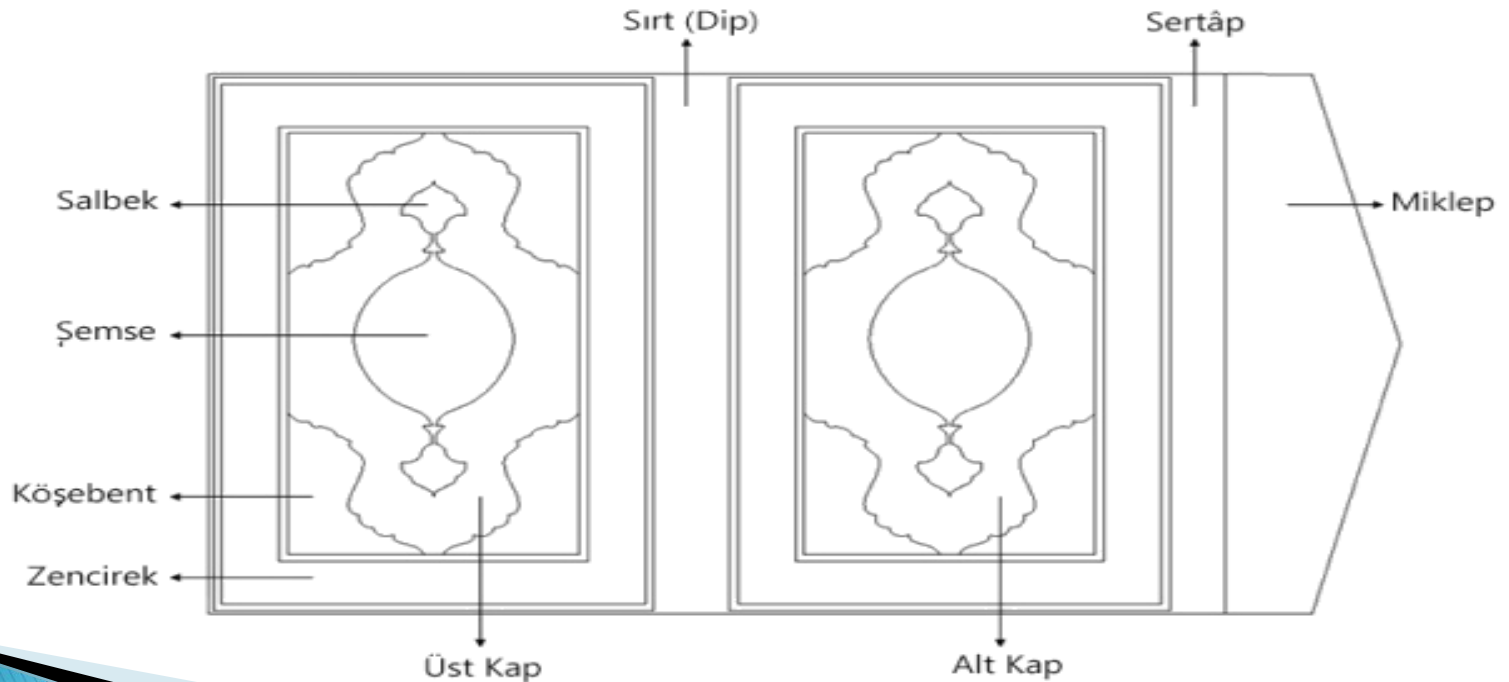
Minyatür Sanatı

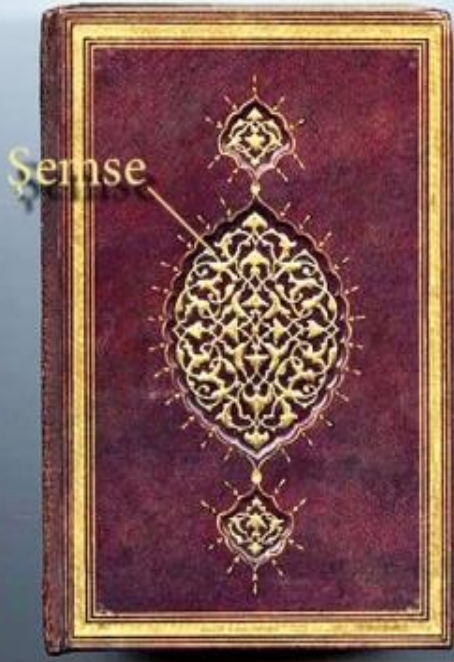

- ▶ Diğer adı **tasvir**dir.
- ▶ Anlatımı kolaylaştıran görsel malzemedir.
- ▶ El yazması kitapların metinlerini bezemek ve açıklamak amacıyla yapılmış **küçük boyutlu renkli resimlere** minyatür denilmektedir.
- ▶ İslâm minyatürlerini asıl etkileyenin **Maniheizm** dini olduğu kanaati daha yaygındır.
- ▶ Derinlik duygusu verilmeyen, gerçeklięi yansıtmayan küçük resimlerdir.
- ▶ Minyatür sanatı, coğrafya, tıp, anatomi ve astronomi gibi alanlarda yazılan eserlerde kullanılmıştır.
- ▶ Dönemin **yaşayış biçimini ortaya koyan** önemli tarihi bilgiler sunmaktadır. *
- ▶ En önemli örnekleri Timurlu dönemde Baysungur için hazırlanmıştır.
- ▶ Matrakçı Nasuh ve Nakkaş Osman önemli musavvirlerdir.

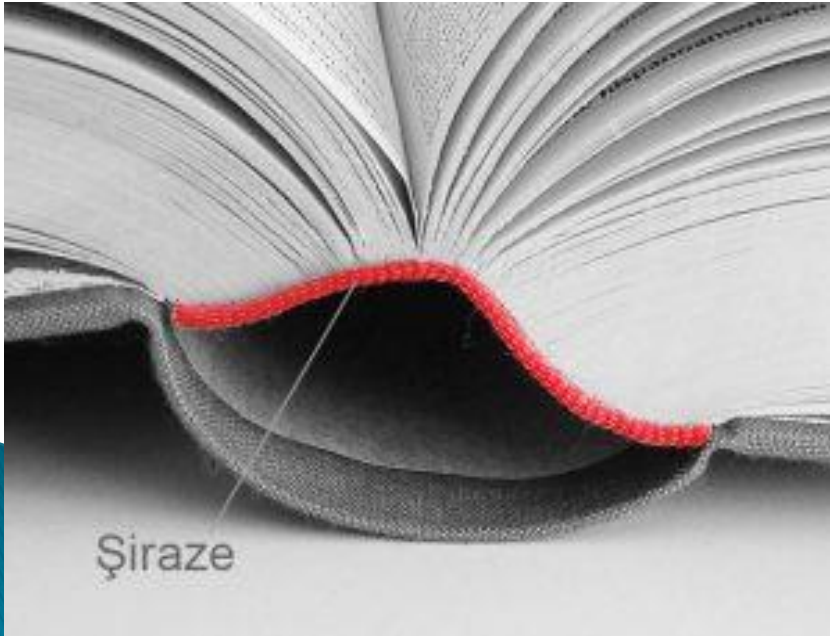
Ciltleme / Ciltçilik / Dericilik

- ▶ Esere takılan kapağa **cilt**, mesleğe **ciltçilik**, bunu meslek edinenlere de **mücellit ve mücellide** denir.
- ▶ Miklep yoksa sertap yoktur.
- ▶ Sertapta abdestsiz dokunulmaz ayeti işlenmiştir.

Şemse

Şiraze

Şiraze: Kitabın dağılmaması için eserin sırt kısmının örgü şeklinde dikilmesi demektir. Yaprakların düzgün durmasını sağlayan bağ veya örgüye denir.

Ebru – Bulutumsu (Farsça Ebri)

Kitreli su üzerine serpilene boyalarla bezenmiş kâğıt ve bunu hazırlama sanatıdır.

Kitre: *Teknenin içine konulacak suya kıvam verir. Boyaların çökmesini önlemek için kullanılır.*

Öd: *Kitreli suyun üstüne serpilene renklerin dibe çökmemesi ve birbirine karışmadan yayılması için kullanılır.*

dikab.dhbt.kodlama
dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

Ebru Sanatkârları

Şebek Mehmed Efendi

Şeyh Sâdık Efendi

Hezarfen İbrahim Edhem Efendi:

Necmeddin Okyay'ın hocası

Hatib Mehmed Efendi:

*Osmanlı devri Ayasofya Camii hatibi Mehmed Efendi'nin
bulduğu ebru'ya "Hatip Ebrusu" denir.*

dikab.dhbt.kodlama

dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

Necmeddin Okyay

Osmanlı ebruculuğu Medresetü'l-hattâtîn'de başlayıp
Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde bitmiştir.
(1916-1948)

Doğal şekline en yakın çiçekli ebrular ilk defa Hattat
Necmettin ile yapılmıştır. Lale, karanfil gibi örnekler
verilebilir.

**Çiçekli ebrular sanat tarihimizde Necmettin Ebrusu olarak
bilinir.**

Yazılı ebruyu ilk defa o kullanmıştır.

dikab.dhbt.kodlama

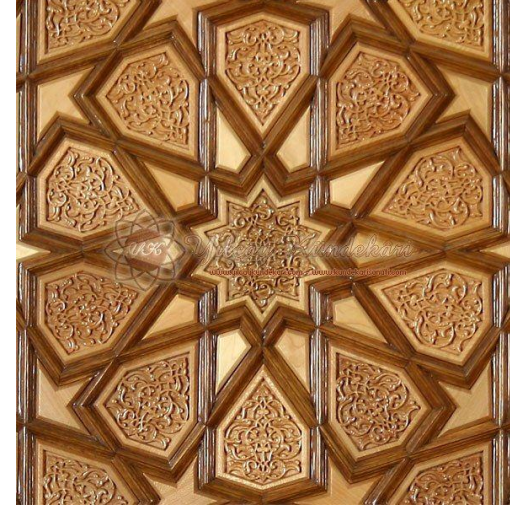
dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

AHŞAP SANATI

1) Kündekârî - Kündekâr

- ▶ Kündekârî sekizgen, beşgen, yıldız gibi geometrik şekillerde kesilmiş *küçük ahşap parçalarının çivi ve tutkal yardımı olmaksızın* yalnızca birbirlerine geçirilmeleriyle düz yüzeyler elde etmeyi amaçlayan bir tekniktir.

- ▶ https://www.youtube.com/watch?v=eP9W3TuiM_0

2) Naht Sanatı / Yontmak – Soymak / Nahhat

- ▶ **Naht sanatı**, hat sanatıyla yazılan **yazıların** oyma, kabartma ve yakma teknikleriyle **ahşaba işlenmesiyle** oluşur.
- ▶ Kündekari'de yazı yoktur. Naht sanatında Hat sanatı yer alabilir.
- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=17xf5kNR0wY>

KATI' SANATI / Kâğıt veya deri oyma sanatı

- ▶ Sözlükte “kesmek” anlamına gelir.
- ▶ Bu şekilde yapılmış esere **kâtia (mukatta')**, sanatkârına **kâtı'** ve **kattâ'** denir.
- ▶ Kâğıt veya deri üzerine çizilmiş bir şekli oyup çıkararak bir başka kâğıt, deri, cam veya karton üzerine yapıştırmak suretiyle gerçekleştirilen bir sanatın adıdır.
- ▶ Deri oyma tekniğiyle elde edilen katı'lar ise daha çok cilt sanatında uygulanmıştır.
- ▶ En parlak dönemini Kanûnî zamanında yaşamıştır.
- ▶ Sanatçılarının en önemlisi **Benli Ali Çelebi'**dir.
- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=lowvXAVkLFY>
- ▶ (04,25)

Cami Mûsikisi

□ Ezan

□ Tesbih (33'ler)

□ Tekbir

□ Temcid

EZAN MAKAMLARI

 Sabah - SABA

 Öğle - Uşşak
"Furkan hocanın UŞŞAĞU öğlen doğmuş"

 İkinci - Rast
"İŞİN RAST gitsin"

 Akşam - Segah
"AAAH AH, yine akşam oldu."

 Yatsı - Hicaz
"Yatsı'yı HICAZ'da kıldık"

dikab.dhbt.kodlama
dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK

Temcîd

- ▶ Minârelerde **ezandan ayrı** olarak Allah'a yapılan dua ve münâcâtlardır.
- ▶ Üç aylarda recebin ilk gecesiyle başlayarak Ramazanın teravih kılınan ilk gecesine kadar **yatsı namazının ardından**, Ramazanda ise **sahurdan sonra** müezzinler ve cemaatin katılımıyla minarede okunurdu.
- ▶ Temcîd şu şekilde icra edilir: Bir kişinin, “**Yâ hazreti mevlâm**” şeklindeki girişinden sonra üç defa **kelime-i tevhid** çekilir. Ardından peygamberlerden bazılarının ismi zikredilir ve Hz. Muhammed'e **salâtüselâm** getirilir. Daha sonra Allah'ın isimlerini ihtiva eden Kur'an âyetlerinden biri okunur; bunu bir beyitten ibaret münâcât veya na'tın okunması takip eder.
- ▶ **«TEM otoyolunda YA HAZRETİ MEVLAM kurtar bizi»**

Cami ve Tekke Mûsikisinde Ortak Şekiller

1) İlâhi

2) Na't – Üstün Özellikler - Şefaat

- ▶ Hz. Peygamber'in **üstün özelliklerinin**, mucizelerinin konu olarak alınıp ondan **şefaat dileklerinin dile getirildiği manzumelerin**, Türk mûsikisi makam ve kaideleri çerçevesinde irticâlen veya bestesi ile okunmasıdır.
- ▶ **Buhûrîzâde Mustafa İtrî Efendi'nin** rast makamında bestelediği "na't-ı Mevlânâ" olarak bilinen eseri de na't formunun en güzel örnekleri arasındadır. Sözleri Mevlânâ'ya aittir.
- ▶ *Ey Allah'ın sevgilisi! Eşsiz Yaratıcı'nın Elçisi sensin*
- ▶ *Allah'ın kulları arasından seçtiği pâk ve benzeri olmayan sensin*
- ▶ *Ulu Allah'ın nazlısı kâinatın yüksek derecelisi ve ekmeli*
- ▶ *Peygamberlerin gözünün nuru bizim gözlerimizin ışığı sensin*
- ▶ *Ey Allah'ın Elçisi! Bilirsin ki ümmetlerin acizdirler*
- ▶ *Başsız ayaksız âcizlerin yol göstericisi sensin*

3) Tevşîh / Süslemek – Düzenlemek

- ▶ Mevlid, mi'râciyye gibi büyük formdaki eserlerin bölümlerini süsleyip renklendiren anlamında kullanılmıştır.
- ▶ **H. Peygamber'i konu alan ilâhilerdir.**
- ▶ Güfte itibariyle **na'tlarla aynı niteliklere sahip olan tevşîhler dinî msikide, çoğunlukla irticâlî (doğaçlama) bir şekilde icra edilen na'tlardan**
- ▶ a) cumhur olarak (koro) okunması,
- ▶ b) besteli olması gibi özelliklerle ayrılırlar.

ÇİNİ / Çin'e ait

- ▶ Çeşitli biçimlerdeki levhaların **renklendirilip sırlanarak fırınlanması** sonucu oluşur.
- ▶ **Kod Tanım: ÇİN-i**
- ▶ **Kod: “Yarasanın **fırınlanması** sonucu oluşan **ÇİN** hastalığı nedir?” (covid-19)**

Çini ve Seramik Yapımında Kullanılan Malzemeler

- ▶ Hamur
- ▶ Boya
- ▶ En sık rastladığımız **fîrûze (turkuvaz)**, Türklerin ismiyle bütünleşmiş ve her devirde en beğenilen renk olmuştur.
- ▶ Sır
- ▶ Seramik hamurunun üzerine sürülen, **pişince eriyerek** hamurun üzerini kaplayan ve ona cam veya **camsı görünüm kazandıran**, koruyucu **ince şeffaf** tabakaya **sır** adı verilmektedir.
- ▶ <https://www.youtube.com/watch?v=ahn1mLS2GxY> (sır)

Perdahlı Çini (Luster Tekniđi)

- ▶ Çini üzerinde **madenî bir pırıltı** elde etmek için yararlanılan bir tür sır üstü uygulamasıdır.

<https://www.youtube.com/watch?v=2HHAfTy6qI4>

Mertabanî

- ▶ Batılı kaynakların **Selâhaddîn-i Eyyûbî**'ye nisbetle “**seladon**” adını verdikleri bu teknik, duvar kaplama çinilerinde değil, evânî yapımında kullanılır. İlk olarak Merteban'da yapılmış olduğu için “**mertebanî**” diye isimlendirilen bu değerli çanak çömlek türünün **zehirli yiyeceklere karşı duyarlı** olduğu söylenir. Bunun için de suikast girişimlerine karşı padişahlar ve saraylılar tarafından tercih edildiği ileri sürülmektedir. Bu tür evânî, daha çok yeşilimtırak rengiyle tanınır.

Osmanlı'da;

- ▶ **İstanbul Sultan Ahmed Camii**'nin (1609-1617) çinileri, Türk çini sanatının **en parlak dönemine** ait örneklerin toplandığı son büyük yapıdır.
- ▶ **Topkapı Sarayı**'nın çinileri, Osmanlı **çini sanatının bütün dönemlerini** toplu olarak gözler önüne serer.

Tezhip / Altınlamak Sanatı

- ▶ Tezhip edilmiş eserlere **müzehhep**, bu sanatı uygulayan kişilere de **müzehhip** adı verilir.
- ▶ Kullanılan boyalar genelde **destesenk** (el taşı) denilen dış bükey mermer taşıyla sulu ortamda ezilerek hazırlanırdı. Bu boyaların özelliği, üzerinden asırlar geçse de aynı parlaklık ve canlılıkla renklerini korumalarıdır.
- ▶ **Hatâyî**: Bitki kaynaklı motiflerdir.
- ▶ **Penç**, bir çiçeğin **kuş bakışı** görüntüsünün üslûplaştırılarak çizilmesiyle oluşur.
- ▶ Hayvansal çıkışlı motiflerde kullanılmaktadır.

Çintemani (Çin Deseni) motifi

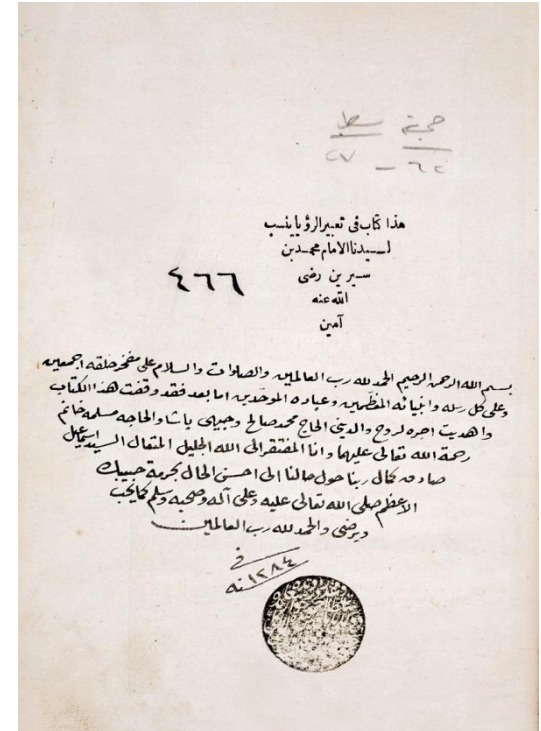
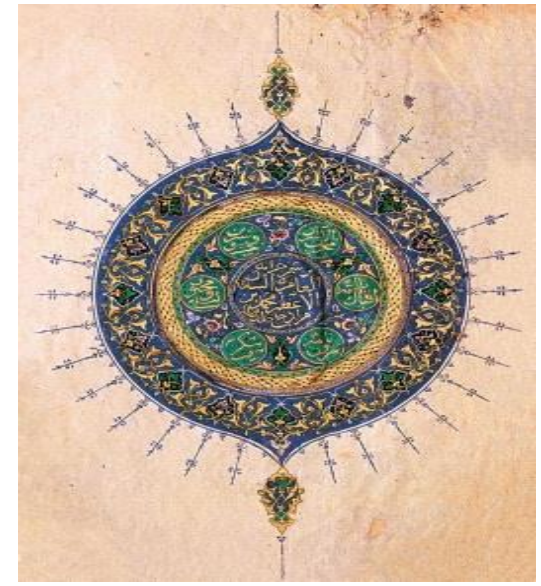
- ▶ Osmanlı sanatkârları güç, kuvvet ve saltanat sembolü olarak kabul etmişlerdir.
- ▶ Bu nedenle padişah ve şehzade kaftanlarında sıkça kullanılmıştır.

Tezhip Bölümleri

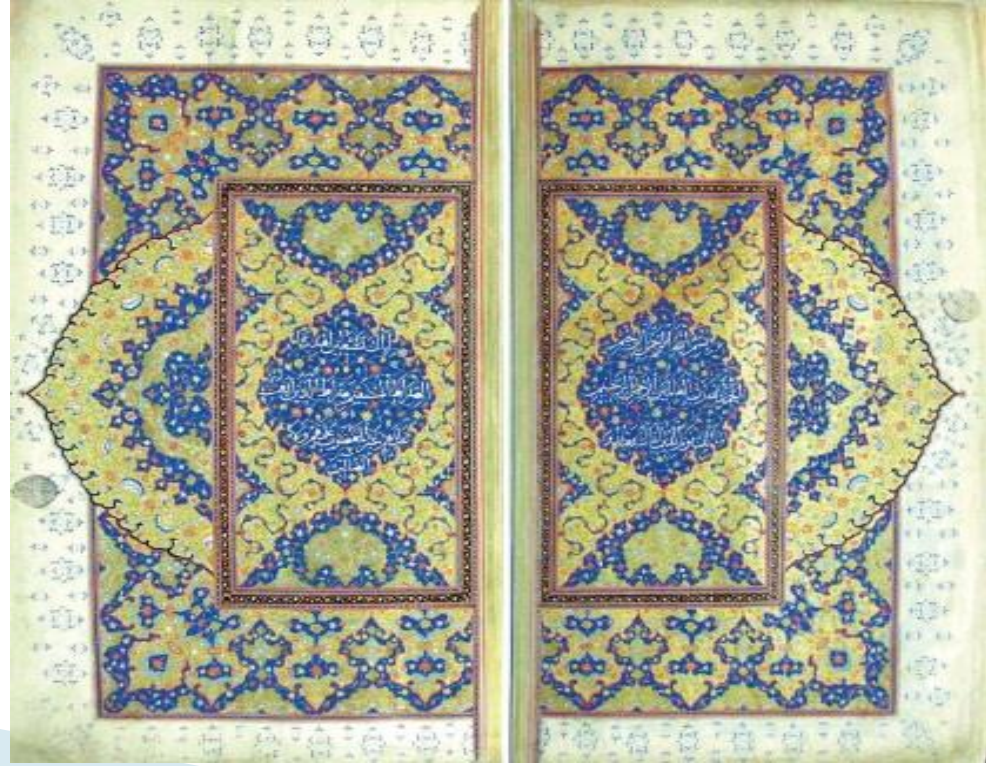
Zahriye Tezhibi

- ▶ Kur'an'ı açtığınızda Fatiha'dan önceki tezhipli sayfadır.
- ▶ **Kod Tanım:** zah RiYE – **GERİYE**
- ▶ **Kod:** “Fatiha'dan gidersen **GERİYE**,
- ▶ Çıkar karşına **ZAHRIYE.**”
- ▶ İçine yahut dışına bir âyet veya kime ait olduğunu, kimin için yazıldığını belirten ve temellük kitâbesi denilen bir cümle yerleştirilmiştir.
- ▶ Kitap sahiplerinin imzaları veya mühürleri de bu sayfada yer alır.
- ▶ **TEMELLÜK ve TESÂHÜB KAYDI**
- ▶ Yazma veya basma eserlerin herhangi bir yerinde kime ait olduğunu belirten kayıttır.

Serlevha(Dîbâce)

- ▶ El yazması kitaplarda **metnin başladığı tezhipli** sayfalardır.
- ▶ Zahriyeden sonra en yoğun bezemenin bulunduğu ve yazılı sahanın sınırlı tutulduğu yerdir.
- ▶ Zahriye tezhibinin devamı niteliğinde olmalıdır.
- ▶ Serlevha sayfaları mutlaka **karşılıklı ve çift** olmalıdır.

Bölümbaşı Tezhibi

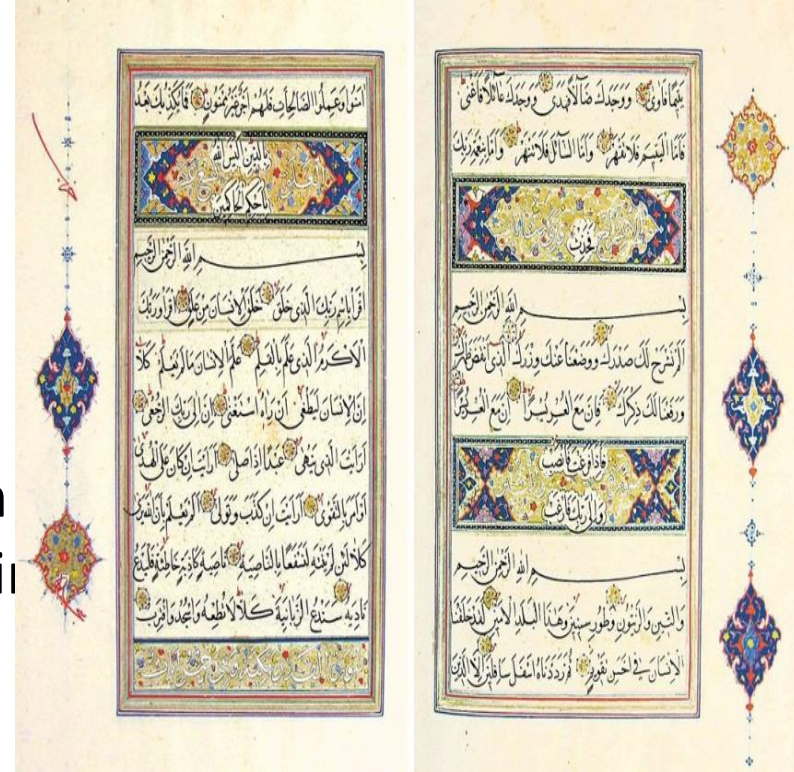
- ▶ (bahirbaşı, fasılbaşı, sûrebaşı)
- ▶ Her sûrenin başladığı yeri
- ▶ gösteren tezhipli sahalardır.

Duraklar

- ▶ Yazma kitaplarda cümle sonları,
- ▶ mushaflarda âyet sonları durak denilen küçük, ekseri yuvarlak şekillerle süslenir.

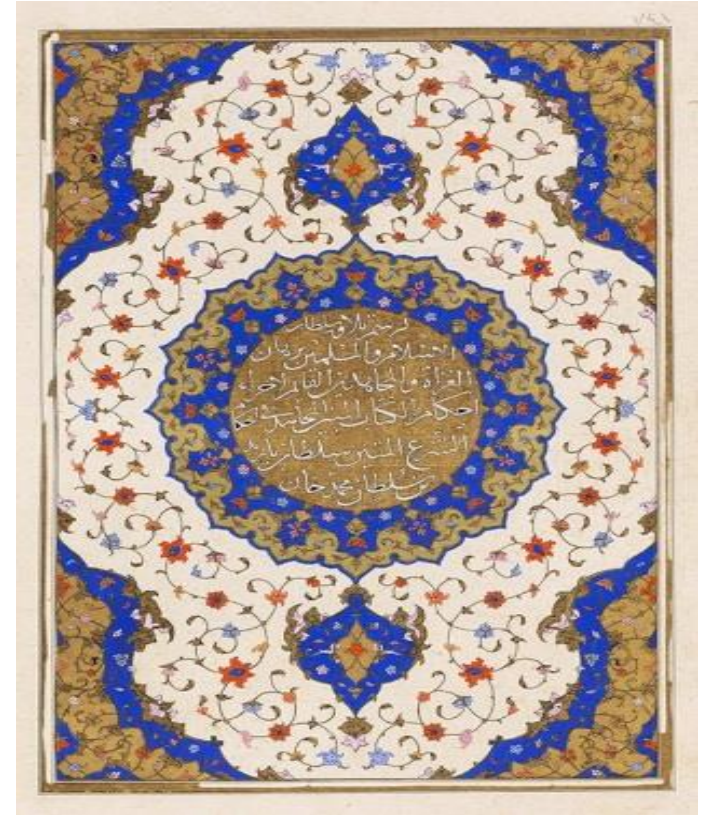
Mushaf Gülleri

- ▶ 14 secde gülü, aşere gülü, hamse gülü, cüz gülü, hizib gülü müzehhiplere hüner gösterme vesilesi olmuştur.

Hâtime Tezhibi (ketebe sayfası, ferağ kaydı)

- Kur'ân-ı Kerîm'de son sûre olan Nâs sûresinin devamında, hatim duasıyla birlikte hattat, imzasını içeren cümleyi, kitabın yazılış tarihini, bazen nerede yazıldığını (Ferağ kaydı) da belirtir.

► Hilye Tezhibi

- Hz. Muhammed'in (s.a.v) fiziki ve ahlaki özellikleri anlatılmaktadır.
- Hat sanatında en çok yazılan ve işlenen konulardır.
- İlk düzenleyen hattat **Şeyh-i Sani** yani Hafız Osman'dır.

► Koltuk Tezhibi

- **Satırları sayfa düzeni içinde hizaya sokmak**, böylece estetik bir düzen sağlamak için şiir aralarında, serlevhalarda ve ketebe sayfalarında koltuk tezhibi kullanılmıştır.

Revzen-i menkūş / Elvan pencere / Vitray / Cam Sanatı

- ▶ Bugünkü adı **vitray** olan ve daha çok cami duvarlarının iç yüzlerinde görülen bezemeli **sabit pencere camlarıdır**.
- ▶ Camcı ustalarına **camgerân** adı verilmiştir

Süleymaniye

İran – Şiraz / Nasır el Mülk Camii

SANAT

Hat Sanatı

Cilt Sanatı

Tezhip Sanatı

Naht Sanatı

Ahşap Sanatı

Katı' Sanatı

Kündekârî

Minyatür Sanatı

Çini Sanatı

Ebru Sanatı

Mevlevî Âyini

Mersiye

Cam Sanatı / Revzen-i menkûş / Vitray

SANATKAR

Kâtip, Muharrir, Hattat, Verrak

Mücellit / Mücellide

Müzehhip

Nahhat

Nahhat /Sedefkâr

Kâtı' / Kattâ'

Kündekâr

Musavvir / Nakkaş

Çini Ustası

Ebru Ustası – Ebrucu

Semâzen

Mersiyehan / Nevhâhan

Camgerân

dikab.dhbt.kodlama
dhbt.dkab.kodlama

FURKAN PALABIYIK